

Drets humans i desenvolupament¹

JOSÉ MARÍA TORTOSA
Universitat d'Alacant

Dividisc la meua intervenció en tres parts. En la primera provaré de justificar perquè és important discutir si el desenvolupament s'ha d'incloure dins dels drets humans. En la segona contrastaré els textos on d'una banda l'esmentat dret és reconegut, amb d'una altra, la seua pràctica efectiva. Per acabar dedicaré un espai a discutir qüestions que aparentment són de vocabulari, però que pretenen aprofundir en el dret al desenvolupament, el dret a sobreposar-se a la pobresa i el dret a la supervivència, i finalment una breu al·lusió al perquè es debat sobre aquests drets en el context de la problemàtica de la pau.

1. Qui discuteix sobre els drets humans

Fa poc temps, diguem després de la Segona Guerra Mundial, les discussions al voltant dels drets humans han tingut alguns protagonistes clarament identificables (Waters, 1995). Per començar, els vencedors de la Segona Guerra Mundial. Els drets humans van esdevenir l'argument central per estigmatitzar els vençuts o, per ser més exactes, una part important dels vençuts, és a dir els nazis. Si es mira amb més atenció, hi hauria arguments per sospitar d'aquesta utilització selectiva. No és, certament, que les víctimes de l'holocaust no existiren, però també hi va haver altres víctimes dels mateixos botxins (gitanos, homosexuals, disminuïts físics), menys «publicitades». De la mateixa forma, també hi va haver víctimes produïdes per altres vençuts, a saber, les que van produir els japonesos a Xina, Corea, Birmània i les Filipines. Però no ens vindria malament recordar que l'època de la violació dels drets humans de part dels vençuts era també l'època dels camps de concentració nord-americans per als asiatico-americans en general i el japoneso-americans en particular, tot açò sense entrar en obscurs experiments sobre la sífilis, dignes del doctor Mengele, que empraren com a conillets d'índies, negres pobres nord-americans. I, per sobre de tot, sense oblidar que, des de moltes perspectives, la primera bomba atòmica d'Hiroshima no era necessària des d'un punt de vista militar i molt menys ho era la segona de Nagasaki a l'agost de 1945: el desig de posar a prova sobre objectius humans reals una arma nova en ciutats a les quals acuradament se'ls havia evitat qualsevol altre atac destructiu, podia estar basat més amb el desig d'enviar un «senyal» a Rússia, que ja es veia com un enemic malgrat d'haver sigut aliada, que amb el de doblegar la voluntat del Japó, que ja ho estava; a més, dues bombes, i no una, responien als requisits de la més elemental metodologia comparada formalitzada per Stuart Mill prou abans.

Al llarg de la dita Guerra Freda entre els Estats Units i la Unió Soviètica, aparentment finalitzada entre 1989 i 1991 amb la desaparició de la URSS, els drets humans van ser emprats per ambdues potències contendents com un argument per il·legitimar el contrari i,

---

¹ Traducció del castellà d'Elisa Moratalla.

per descomptat, legitimar la pròpia intervenció en altres estats. Des d'una perspectiva nord-americana, la manca de llibertat en general i de llibertat política en particular a la Unió Soviètica eren violacions intolerables als drets humans que van arribar a convertir la URSS en l'«imperi del mal». Des de la perspectiva soviètica, l'imperialisme nord-americà, el seu intervencionisme, l'explotació que exercia sobre propis i forasters, la pobresa dels ghetsos, el racisme, eren violacions dels drets humans intolerables de la mateixa manera. En un sistema especular, les intervencions de la URSS a l'Afganistan eren vistes pels Estats Units com una ingerència i com una «ajuda a un govern amic» de la URSS mentre que els ajuts (prou costosos, per cert) dels Estats Units als «lluitadors per la llibertat» (els talibans entre altres) es veien, per part de la URSS, com una ingerència il·legítima en els assumptes interns afgans. No cal dir com considerava la Unió Soviètica «l'ajut a un govern amic» practicat pels Estats Units al Vietnam, etc.

L'apel·lació als drets humans, en tots aquests contextos era, si més no, retòrica. L'interès perquè es posaren en pràctica era sospitosament més elevat quan es tractava de l'altre territori o del territori controlat pels altres que quan es tractava del propi territori o dels seus països satèl·lits. Una volta i una altra, ens trobem amb el vall que separa les declaracions d'una banda i les intencions i pràctiques d'una altra (Seminario de Investigación para la Paz).

Si aquesta és la història dels darrers 50 anys, hi ha motius més que evidents per a no interessar-se per una cosa que ha estat utilitzada de manera tan poc coherent i ètica per les superpotències i els seus aliats. En els darrers temps és prou recordar la resolució del Tribunal Suprem d'Israel, elaborada pel jutge principal Aaron Barack, emesa al novembre del 1997 però difosa al març del 1998: «No es pot negar» - escriu el jutge Barack - «que Israel es troba en una situació d'emergència a causa de les amenaces que planen davant de la seua existència i els seus ciutadans, tant des de l'interior com des de l'estranger». I afegeix: «En situacions com aquestes el perjudici als drets humans bàsics és obligatori. A voltes fins i tot un perjudici greu i dolorós».² Drets humans bàsics? Açò depèn.

I és que, amb la simbòlica caiguda del mur de Berlín, les discussions al voltant dels drets humans han canviat lleugerament (Chea, 1997). És veritat que els governs de les potències hegemòniques del nord continuen practicant la doble moral, però han aparegut les veus dels països asiàtics que almenys mentre va durar el seu «miracle», van insistir a revisar les versions excessivament eurocèntriques i individualistes dels drets humans, feina que tampoc es lliura de sospites³ i, per damunt de tot, s'han consolidat les ONG, tant al Nord com al Sud amb la seua pròpia veu, la seua pròpia agenda i la seua pròpia visió de la dignitat de l'ésser humà i els seus drets inalienables.⁴

² «Israel retiene 21 libaneses inocentes para usar como moneda de cambio». (*El País* 6-Març-1998 p. 7).

³ No és poc sospitós que un dictador «s'adone» que les pràctiques democràtiques habituals (pluralitat de partits, eleccions lliures i competitives, «un home-un vot» etc. són d'origen europeu i, per tant, no són adients per a persones d'altres cultures. La qual cosa no lleva que tal volta tinguen raó en el diagnòstic per bé que no en la teràpia. Veure, per al biaix occidental o eurocentrisme (Galtung, 1994: 12-18)

⁴ Veure (Tortosa, 1998e). No tinc una visió beata de les ONG. Vull dir que no pense que, pel fet de provenir d'una ONG, tot haja de ser aprovat. Vegeu per a les grans ONGD del «Nord», (Tortosa, 1998c). També per a una perspectiva des del «Sud», (Zaidi, 1998: 82-83). Un cas paradigmàtic és l'article de (Goodhand, 1998).

Així com testimonia l'existència d'aquestes ONG o moviments socials en defensa dels drets humans, la doble moral o el cinisme dels governs ha anat acompanyat, sobretot darrerament, d'un altre tipus de manifestacions. Paral·lelament, els drets humans han estat contínuament utilitzats pels sense-poder, o pels que han tingut menys poder, com un mecanisme per defensar-se precisament de l'abús dels poderosos amb un argument relativament senzill: si això que dius és correcte (coherent, moralment desitjable, ètic, acordat, etc.), fes-ho amb mi. És ben cert que les superpotències han portat el cinisme de la doble moral fins insospitats extrems, però haguera estat pitjor si els textos que estableixen els drets humans no hagueren existit ni hagueren estat ratificats. Que encara hi haja obstacles per la universalització d'aquests drets, és un problema amb els obstacles, no amb els mateixos drets.⁵

Una cosa semblant veurem tot seguit respecte al dret al desenvolupament: es podrà o no es podrà practicar, però des del punt de vista dels més febles, millor que existisca que no. Si existeix, es proporciona una arma més. No és una arma definitiva, però la situació del dèbil no és tan bona perquè faça melindros amb el que té al seu abast.

2. Dret reconegut enfront de pràctica efectiva

El dret al desenvolupament:

És un dret humà inalienable mitjançant el qual tot ésser humà i tots els pobles tenen facultats per a participar i contribuir i gaudir d'un desenvolupament econòmic, social, cultural i polític en el qual es puguen realitzar plenament tots els drets humans i les llibertats fonamentals (ONU, 1986: Article 1.1).⁶

Aquest text és la reproducció de l'article 1.1. de la resolució 41/128 de l'Assemblea General de les Nacions Unides anomenada *Declaració sobre el dret al desenvolupament*, del 4 de Desembre de 1986 (DDD, d'ara en davant).

Tinguem en compte que es tracta d'un dret inalienable i que es refereix a tot ésser humà i a tots els pobles, potser implicant, fent ressò a les discussions asiàtiques, que és un dret individual i també col·lectiu. S'ha de fer notar a més a més que aquest dret es situa com condició necessària per la realització plena de tots els drets humans i les llibertats fonamentals. Si no hi ha desenvolupament, no hi ha llibertat, democràcia, associació, *habeas corpus*, etc.

El desenvolupament ha estat definit en la DDD, en el segon paràgraf del preàmbul, com: «Un procés global, econòmic, social, cultural i polític», (ONU, 1986: Preàmbul) és a dir, no parlem simplement del creixement econòmic i, encara menys, del mer i reduccionista creixement del Producte Interior Brut. Tampoc es tracta d'èmfasi d'un contra els altres.⁷

⁵ Veure el Monogràfic «Los derechos humanos hoy» dins *Temas para el debate* : 45-46 . D'agost-setembre, 1998.

⁶ La traducció d'aquesta resolució ha estat feta directament de la pàgina d'Internet de l'Alt Comissionat de les Nacions Unides per als Drets Humans: <http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/74.htm>. (N. del T.)

⁷ Guillermo Perry, economista en cap per a Amèrica llatina al Banc Mundial, va reconèixer que l'error principal del banc havia estat «l'èmfasi quasi exclusiu sobre la desregulació del sector financer, sense atendre suficientment la reforma institucional i l'administració financera (LA JORNADA, 26-6-1998., México. p. 19).

Tampoc estem parlant de desconnexió entre les esmentades esferes de l'acció col·lectiva: no és que l'economia vaja per la seua banda i la identitat cultural per una altra, la societat d'un costat i la política d'un altre; es tracta d'un procés (d'un camí, d'un mètode, d'un canvi) holístic, complex i complet.

«Que tendeix al millorament constant del benestar de tota la població i de tots els individus» (ONU, 1986: Preàmbul). És obvi que la DDD no és economicista, però açò no vol dir que es tanque en banda enfront de les realitats econòmiques i la satisfacció de les necessitats bàsiques subjectes a un millorament constant. I de nou la salvetat: millora de tota la població (incloent-hi el PIB), sí; però també millorament de tots els individus. Efectivament,

El dret al desenvolupament pot veure's com un dret al desenvolupament individual, però també com un dret grupal a un desenvolupament social que faça possible el desenvolupament individual, fins i tot apartant obstacles (Galtung, 1994: 52).

«Sobre la base de la seua participació activa, lliure i significativa, en el desenvolupament i en la justa distribució dels beneficis que se'n deriven» (ONU, 1986: Preàmbul). Deixant de banda que la redacció d'aquest paràgraf (com és el cas de l'article ja esmentat), no és particularment elegant i inclou tautològicament la paraula desenvolupament en la seua mateixa definició, la DDD remarca la necessitat que el desenvolupament no siga el resultat de la transitivitat («jo et desenvolupe»), sinó de la reflexivitat («jo em desenvolupe»), és a dir, no hi ha desenvolupament sense participació que, certament, ha de ser lliure (Galtung, 1996: 130).⁸ La DDD afegeix un element més en la definició i que consisteix en l'equitat, distribució justa dels beneficis que es deriven del procés.

La DDD introdueix algunes diferències dins dels processos que podem anomenar de desenvolupament. De la mateixa manera que l'activitat humana es pot enfocar des del prisma de l'individu, dels grups on viu, de l'estat en el qual s'emmarca i del món en el seu conjunt, el desenvolupament també es pot veure com desenvolupament humà, desenvolupament social, desenvolupament estatal i desenvolupament global (Schuldt, 1995) (Tortosa, 1997b). Vegem com la DDD fa referència a cadascun d'aquests desenvolupaments. Tenim, en primer lloc, el *desenvolupament humà*. D'aquest, la Declaració diu en l'article 2.1: «la persona humana és el subjecte central del desenvolupament i ha de ser participatiu i el beneficiari del dret al desenvolupament» (ONU, 1986: Resolució 41/128, article 2.1.). L'ésser humà és, doncs, la mesura de totes les coses. Però ésser el subjecte, participatiu i beneficiari del dret inclou també responsabilitats i, així la DDD, afegeix que:

Tots els éssers humans tenen la responsabilitat del desenvolupament, individualment i col·lectiva, si tenim en compte la necessitat del ple respecte dels seus drets humans i llibertats fonamentals, així com els seus deures davant de la comunitat, que sols poden assegurar la llibertat i la plena realització de l'ésser humà i per tant poden promoure i protegir un ordre apropiat polític, social i econòmic per el desenvolupament (ONU, 1986: article 2.2.).

⁸ Galtung ací afegeix la possibilitat que el verb siga recíproc («tu i jo ens desenvolupem l'un a l'altre») tancant així la unidireccionalitat que, al cap i a la fi, acaba reafirmant la supremacia del Nord.

La redacció, una vegada més, resulta un tant confusa, però sembla que els qui han de promoure i protegir aquest ordre són tots els éssers humans. Dit d'una altra manera, la DDD defensa el desenvolupament a escala humana per a la mesura del qual els indicadors economicistes resulten necessaris però insuficients (Max-Neef, 1993).

L'esglaió següent l'ocupa el *desenvolupament social* que pertoca al que trobaríem entre l'individu i l'Estat. Segons la DDD, per bé que siga missió de l'Estat garantir-lo a escala nacional, «entre altres coses», el desenvolupament social (que la DDD no anomena així) inclouria «la igualtat d'oportunitats per a tots en el seu accés als recursos bàsics, educació, serveis de salut, alimentació, habitatge, llocs de treball i la justa distribució dels ingressos». A més «s'han d'adoptar mesures efectives per assegurar que les dones tinguin un paper actiu al procés de desenvolupament» i «s'han de fer reformes econòmiques i socials adients amb la fi d'erradicar totes les injustícies socials» (ONU, 1986: article 8). Tot seguit ve el que es podria anomenar (encara que la DDD tampoc ho faça) *desenvolupament estatal*. Aquest podria trobar-se definit en el que la DDD diu en l'article 2.3., a saber, que:

Els estats tenen el dret i el deure de formular polítiques de desenvolupament nacional apropiades que porten al constant millorament del benestar de tota la població i de tots els individus sobre la base de la seua participació activa, lliure i significativa en el desenvolupament i en l'equitativa distribució dels beneficis que en resulten (ONU, 1986: article 2.3.).⁹

Finalment ve el que preferiria anomenar desenvolupament global o mundial, però que la DDD anomena *desenvolupament internacional*. «Els estats», ens diu «tenen el deure d'adoptar individualment i col·lectiva, mesures per a formular polítiques escaients de desenvolupament internacional a fi de facilitar la plena realització del dret al desenvolupament» (ONU, 1986: article 4.1.). I afegeix que:

Es requereix una acció sostinguda per a promoure un desenvolupament més ràpid dels països en desenvolupament. Com a complement dels esforços dels països en desenvolupament és indispensable una cooperació internacional eficaç per a proporcionar a aquests països els mitjans i les facilitats adequades per a fomentar el seu desenvolupament global (ONU, 1986: article 4.2.).

I ací comença el problema. És relativament senzill trobar esforços en el terreny del desenvolupament humà i en el del desenvolupament social tal i com han estat definits ací. Arribar al desenvolupament estatal comença ja a crear dubtes, que es dissipen en arribar al desenvolupament global del qual es coneixen molt pocs indicadors empírics que facen pensar en la seua existència real i la seua pràctica efectiva. I, tanmateix, el desenvolupament global és condició *sine qua non* de les restants i inferiors. O almenys, i tal com ho diu la DDD, un complement als esforços dels països «en desenvolupament», les comunitats pobres i les persones pobres (Barratt Brown, 1998) (Slim, 1998). En qualsevol de les hipòtesis (factor intervinent o complement) el desenvolupament global no apareix per cap banda.

⁹ Resulta estrany quan ho diuen els grans mestres del màrqueting (Kotler, 1997).

No és estrany. L'*Informe sobre el desenvolupament humà* de 1997, publicat pel Programa de Nacions Unides per al desenvolupament (PNUD) exposava amb prou duresa quina havia estat fins el moment l'agenda del Nord, les prioritats dels països rics (PNUD, 1997: 127). El Nord s'havia preocupat pel comerç, pels drets de propietat, les finances, l'estabilitat financera i els règims dels governs (la democràcia, per parlar clar). Fins ací cap problema. Però el PNUD afegeix el que NO estava en l'agenda del Nord i que no podia ser més significatiu:

- **Eradicació de la pobresa.** Malgrat els discursos solidaris i compassius, els països del Nord no estaven interessats en la matèria. El Banc Mundial hi va dedicar el seu informe de 1990, però les seues pràctiques no han anat, precisament (i ho reconeixen ara), en aquesta línia (Chossudovsky, 1997). L'existència de pobres tan sols seria preocupant si el comerç o el règim dels governs es vera seriosament afectat per la seua presència. Cosa que encara no ha esdevingut.

- **Atur i necessitat d'una estratègia a llarg termini.** Encara que no estava en l'agenda del Nord, sí que ho estava en l'agenda de la Unió Europea fins l'arribada de Jospin al govern de França. Els passos posteriors han estat tímids i el mateix Jospin ha hagut de patir manifestacions d'aturats farts que el seu problema no importara realment i sols ho fera retòricament. Si això és així als països del Nord, l'assumpte respecte als del Sud és encara més extremat i, si hi ha creació de llocs de treball és per aprofitar els avantatges comparatius dels salaris baixos en productes intensius en mà d'obra.

- **Marginalització dels països més pobres.** És obvi que hi ha països que «no existeixen», no compten per a res, no se'ls escolta... si no és que afecten algun dels punts que sí que estan a l'agenda (primeres matèries, competència, patents, etc.).

Aquestes prioritats mundials havien estat posades de manifest en l'*Informe* del PNUD de 1998. En concret en el quadre 1.12 que ací es reproduïx (PNUD, 1998: 37).

Amb el títol «Prioritats Mundials?» el PNUD presenta l'estimació del cost anual addicional d'assolir l'accés universal a serveis socials bàsics a tots els països en desenvolupament junt a les despeses de consum en determinats països o zones.¹⁰

---

¹⁰ La traducció dels informes del PNUD ha estat feta directament de la pàgina d'Internet del Programa de les Nacions Unides per al Desenvolupament: <http://www.undp.org/publicacions/>. (N. del T.)

Despesa anual en miliards de dòlars	
Ensenyament bàsic per a tots	6
Cosmètics als EUA	8
Aigua i sanejament per a tots	9
Gelats a Europa	11
Salut reproductiva per a totes les dones	12
Perfums a Europa i als EUA	12
Salut i nutrició bàsiques	13
Aliment per a animals domèstics a Europa i als EUA	17
Recreació d'empreses al Japó	35
Cigarretes a Europa	50
Begudes alcohòliques a Europa	105
Drogues estupefaents al món	400
Despeses militars al món	780

Aquestes són algunes de les dades que s'afegeixen a les conegudes i comentades sobre el creixement de la pobresa al món al mateix temps que augmenta la polarització (rics més rics i pobres més pobres; menys rics amb més diners i més pobres amb menys diners). Potser els éssers humans tinguen un dret inalienable al desenvolupament, però es pot demostrar fàcilment que la pràctica efectiva d'aquest dret presenta moltes mancances (Macdougall, 1997: 31-34).¹¹

Per acabar de complicar-ho, diversos autors han plantejat els seus dubtes, no tant sobre la pràctica efectiva, sinó també sobre la seua mateixa possibilitat. Autors com Gilbert Rist o André Gunder Frank han plantejat dubtes amb molta consistència i documentats sobre la possibilitat del desenvolupament global (Rist, 1997) i (Frank, 1998). Immanuel Wallerstein, des de la perspectiva dels sistemes-món, planteja serioses i gens menyspreables reserves respecte al desenvolupament estatal (Wallerstein, 1994) (Tortosa, 1998c: 19-28). I, des d'una perspectiva més ortodoxa, James Petras (Petras i Vieux, 1995), defensant l'Estat com unitat privilegiada de canvi (més que de desenvolupament), presenta dificultats per a un desenvolupament a escala subestatal o un desenvolupament «no-governamental» (d'ONG, per a entendre'ns).

Agrade o no agrade, el fet sembla ser que el Nord, al marge de la seua agenda comercial i financera, de la qual no ens hem de sorprendre (Tortosa, 1997a), té una altra agenda quan s'enfronta a la realitat de la pobresa i al seu possible «efecte boomerang» contra el Nord. En concret, per al *desenvolupament global* té una ideologia: abans fou el «desarrollismo»,

¹¹ Veure els successius informes del PNUD ja esmentats.

després (fins a mitjan 1998) ha estat el «globalismo»¹² i ara no sap molt bé com substituir aquest tipus de fe (creure en el que no es veu) que permet donar esperances als «pàries de la terra» i possiblement siga un retorn a la fe en l'Estat (Tortosa, 1998a).

Fins ara, com que el *desenvolupament estatal* no funcionava, es va buscar un substitut, un succedani que sí que es troba en l'agenda del Nord, és a dir, la democràcia. Aquesta política de «democràcies de baixa intensitat» (Frank, 1993) (Robinson, 1996) venia a dir: no tenim res a proposar perquè l'Estat es convertisca en activista (així l'anomena el PNUD al seu informe de 1997), però activista eficient i eficaç per acabar amb la misèria; en conseqüència, els predicarem la democràcia com una espècie de «remake» del projecte Camelot dels anys 60 ideat contra l'Amèrica Llatina.

I sobre el *desenvolupament social* i el *desenvolupament humà*, ha ofert la plèthora d'ONGD i el noble i fàcilment degradable sentiment de la compassió, sempre que no es pose en qüestió l'agenda bàsica a la qual es refereix el PNUD (Gómez Gil, 1996). Perquè és que, fins i tot quan s'enumeren les mesures essencials que proposa el PNUD (Informe de 1997), hi ha motius per a la sospita. En efecte, en aquells moments (PNUD, 1997: 124-125) proposava, encara que la classificació de les mesures siga meua, les següents mesures essencials:

- Per al *desenvolupament global*, millorar la gestió de la globalització. No es gens objectable. Fins i tot és d'agrair que no presente la globalització com una cosa natural (com un terratrèmol) contra el que res podem fer, tret de les «ajudes d'emergència». Ara ací és on comencen a alçar-se veus que demanen prou més que la gestió i que no veuen de bon grat els antics factors de l'«Estat mínim» (Sachs, 1998) (Samuelson, 1998).
- Per al *desenvolupament estatal*, assegurar l'activitat de l'Estat i procurar el creixement per al benefici dels pobres, donant prioritat als llocs de treball, dedicant esforços a l'agricultura de petita escala, reestructurant les despeses públiques i lluitant contra la degradació ambiental.
- Per al *desenvolupament social*, proposa reforçar la igualtat de gènere, protegir els individus contra la vulnerabilitat, procurar serveis d'educació i salut al mateix temps que es fomenta les xarxes de seguretat social.
- Finalment, per al *desenvolupament humà*, aconsella potenciar els individus, les llars i les comunitats.

La sospita, al marge del contingut d'alguna de les mesures, resideix en el motiu pel qual es demanen aquestes coses. Seria maliciós, encara que potser no equivocat, pensar que les mesures reflecteixen els interessos de les elits mundials més il·lustrades que comencen a veure que l'excés de polarització a escala mundial comença a no ser rendible per als seus interessos (Tortosa, 1998b). Però no ho és tant preguntar-se per les raons que s'addueixen per proposar les mesures: és perquè el desenvolupament és un dret?, és per solidaritat?, és per compassió?, és un deure moral? La meua impressió és que la idea de dret no és la dominant, si no que, més aviat, domina la idea de deure. I no caldrà recordar les sospitoses

¹² Els dos termes «globalismo» i «desarrollismo» no han estat traduïts per a respectar les possibles connotacions (N. del T.).

analogies entre l'actual deure de desenvolupar i l'antic deure de colonitzar. Si abans es tractava del deure de portar la «civilització» (occidental, per descomptat) a tots els confins de la Terra com, encara abans, s'havia fet amb el deure d'«evangelitzar» els pagans, ara es tracta del deure de predicar el «desenvolupament» (econòmic, per descomptat) a tota la gent, batejant-la en el mercat (Rist, 1997) (Tortosa, 1998d)¹³ i acomplint així l'agenda del Nord.

3. Qüestions finals

S'ha vist (o he pretès mostrar) que l'afirmació d'un dret com el del desenvolupament no implica necessàriament la seua posada en pràctica. En el nostre cas, la pràctica, almenys dels darrers vint anys, ha estat diametralment l'oposada, en haver-se accelerat la tendència a la polarització. Amb això, s'ha insinuat (no era ací el lloc d'ampliar-ho) que tal volta el desenvolupament, com a tal, forma part d'un complex ideològic, una fe global com l'anomena Rist, la funció de la qual no acaba d'estar clara i que podria incloure la de ser «opi del poble» en la mesura que, com més es predica, menys es practica, però fa que no es perden les esperances. Davant d'aquesta posició «realista», és possible l'«idealisme» d'utilitzar els drets com instrument almenys defensiu. Ja que no és un dret en sentit «objectiu» (normes que de fet regeixen una societat), almenys que ho siga en sentit «subjectiu», que faculta per a lluitar justament per alguna cosa (Martínez Guzmán, 1998). Si alguna cosa es pot concloure no és en el terreny de discutir si el dret al desenvolupament és un dret dels anomenats de «tercera generació» o, simplement, és un cas particular dels clàssics. Hi ha raons per a pensar això. Es pot veure el text de l'article 25.1. de l'altra declaració, la *Declaració Universal dels Drets Humans* de 1948 (DUDH):

Tota persona té dret a un nivell de vida que asseure, per a ell i la seua família, la salut i el benestar, especialment quant a alimentació, vestir, habitatge, assistència mèdica i serveis socials necessaris; també té dret a la seguretat en cas d'atur, malaltia, incapacitat, viduïtat, vellesa o altra manca de mitjans de subsistència independent de la seva voluntat (ONU, 1948).¹⁴

Si li afegim, sense eixir-nos de la DUDH, que «tota persona té dret a un ordre social i internacional en el qual els drets i les llibertats proclamats en aquesta declaració puguin ser plenament efectius» (ONU, 1948: art. 28); si li unim el *Pacte internacional de drets econòmics, socials i culturals* de 1966 que repeteix i amplia al seu article 11, el citat article 25 de la DUDH el resultat podria ser que la *Declaració sobre el dret al desenvolupament* no és necessària i fins i tot distorsiona la percepció de les coses.

Tanmateix, i com s'ha dit, als pobres els pot ser útil aquest dret «subjectiu». Ha de ser un dret individual, com en la vella tradició, però també col·lectiu, social, de les diferents nacions i estats. Ha de permetre el creixement econòmic, però no pot quedar-se així: als

¹³ Per a una avaluació de l'informe del PNUD, veure (Rist, 1997: 204-210).

¹⁴ La versió catalana de la Declaració dels Drets Humans es troba a la pàgina d'Internet de l'Alt Comissionat de les Nacions Unides per als Drets humans, <http://www.unhchr.ch/html/menu6/1/udcatalan.htm> (N. del T.)

pobres els interessa que la pobresa acabe; si per això ha de créixer el PIB, bo; però no els interessa que cresca el PIB sense que minve la pobresa.

Bàsicament, el dret al desenvolupament o, si es prefereix, el dret a una vida digna o a un nivell de vida adient, hauria de permetre un «empowerment» a escala individual i col·lectiva (Rowlands, 1998) i, sobre tot, hauria de permetre millors i més eficaces formes de lluita contra aqueixa violència estructural que es manifesta en la pobresa i que està darrere de la majoria de fenòmens de violència directa. La lluita contra la pobresa i, per tant, contra la injustícia o la violència estructural, és una forma de prevenir la violència directa i de lluitar-hi (Tortosa, 1995). Com va opinar Pau VI quan Willy Brandt el va entrevistar en 1979 dins dels treballs previs a l'*Informe Brandt*: «El desenvolupament és el nou nom de la pau». Òbviament, no és el desenvolupament segons ho entenen les elits.

BIBLIOGRAFIA

- BARRATT BROWN, M. (1998): *Comercio justo, comercio injusto*, Barcelona, Icaria.
- CHEA, P. (1997): «Posit(ion)ing Human Rights in the current global Conjecture», *Public Culture*, IX, 2.
- CHOSSUDOVSKY, M. (1997): *The Globalisation of Poverty. Impacts of IMF and World Bank Reforms*, Londres, Routledge.
- FRANK, A. G. (1993): «Marketing Democracy in an Undemocratic Market», en ROCAMORA, J. I R. WILSON (eds.): *Low Intensity Democracies: Elite Democracy in the Third World*, Londres, Pluto Press.
- (1998): *Reorient: Global Economy in the Asian Age*, Berkeley, University of California Press.
- GALTUNG, J. (1994): *Human Rights in another Key*, Cambridge, Cambridge Polity Press.
- (1996): *Peace and Conflict, Development and Civilisation*, Londres, Sage.
- GÓMEZ GIL, C. (1996): *El comercio de la ayuda al desarrollo*, Madrid, Iepala.
- GOODHAND, J. i CHAMBERLAIN, P. (1998): «Bailando con el príncipe: Estrategias de supervivencia de las ONG en el conflicto de Afganistán», en VV.AA.: *Desarrollo en estados de guerra*, Barcelona, Icaria.
- KOTLER, PH. (1997): *The Marketing of Nations. A Strategic Approach to Building National Wealth*, Londres, Free Press.
- MACDOUGALL, K. (1997): «Pandemic Inmiseration», *Monthly REview*, XLIX, 2.
- MARTÍNEZ GUZMÁN, V. (1998): «Paz», en CORTINA, A. (ed.): *10 palabras clave en filosofía política*, Estella, Verbo Divino.
- MAX-NEEF, M. A. (1993): *Desarrollo a escala humana. Conceptos, aplicaciones y algunas reflexiones*, Barcelona, Icaria-Nordan.
- ONU (1948): *Resolució 217 A (III)*.
- (1986): *Resolució 41/128*.
- PETRAS, J. i J. S. VIEUX (1995): *!Hagan Juego!*, Barcelona, Icaria.
- PNUD (1997): *Informe sobre el desarrollo humano*, Madrid, Mundi-Prensa.
- (1998): *Informe sobre el desarrollo humano*, Madrid, Mundi-Prensa.
- RIST, G. (1997): *The History of Development. From Western Origins to Global Faith*, Londres, Zed Books.
- ROBINSON, W. I. (1996): «Globalisation, the World System, and Democracy Promotion in U.S. Policy», *Theory and Society*, XXV, 5.
- ROWLANDS, J. (1998): «El empoderamiento a examen», en ANDERSON, M. B. (ed.): *Desarrollo y diversidad social*, Barcelona, Icaria.

- SACHS, J. (1998): «Making it work», *The Economist*.
- SAMUELSON, R. J. (1998): «Global Capitalism, RIP?», *Newsweek*.
- SCHULDT, J. (1995): *Repensando el desarrollo. Hacia una concepción alternativa para los países andinos*, Quito, CAAP.
- SEMINARIO DE INVESTIGACIÓN PARA LA PAZ «Los Derechos Humanos camino hacia la Paz».
- SLIM, H. (1998): «Qué es el desarrollo?», en ANDERSON, M. B. (ed.): *Desarrollo y diversidad social*, Barcelona, Icaria.
- TORTOSA, J. M. (1995): «La paz como componente del desarrollo social», en MARTÍNEZ GUZMÁN (ed.): *Teoría de la Paz*, València, Nau Llibres.
- (1997a): «Estrategias de desarrollo: fines, diagnósticos y terapias», en PAZ, S. D. I. P. L. (ed.): *Desarrollo, maldesarrollo y cooperación al desarrollo*, Saragossa, Gobierno de Aragón. Departamento de Educación.
- (1997b): «Para seguir leyendo a Wallerstein», en WALLERSTEIN, I. (ed.): *El futuro de la civilización capitalista*, Barcelona, Icaria.
- (1998a): «El mercado como religión universalista», en TORTOSA, J. M. (ed.): *La religión del mercado y el cristianismo*, Madrid, Nueva Utopía.
- (1998b): «Globalización: Tendencias, ideologías y políticas», *Globalización y Trabajo Social. II Congreso de Escuelas Universitarias de Trabajo Social*.
- (1998c): «Motivaciones legítimas, propuestas honestas, contextos tozudos», en TORTOSA (ed.): *Comasión y cálculo*, Barcelona, Icaria.
- (1998d): «Universalismo neoliberal y particularismos socialdemócratas, desde la perspectiva del sistema mundial», *Ecuador Debe*, 43.
- (1998e): «Globalización económica y derechos humanos», *Amnistía*, 29.
- WALLERSTEIN, I. (1994): «Development: Lodestar or Illusion?», en SKLAIR (ed.): *Capitalism & Development*, Londres, Routledge.
- WATERS, M. (1995): «Globalisation and Social Construction of Humans Rights», *Australian and New Zealand Journal of Sociology*, XXXI, 2.
- ZAIDI (1998): «El fracaso de las organizaciones no gubernamentales (ONGs) y la necesidad de regresar al Estado» en MORÁN, M.L. i LÓPEZ-ACCOTTO (eds.): *¿Hacia una sociología mundial? Reflexiones desde las periferias*, Zona Abierta.